

۵۵ درصد افراد شاغل بیمه نیستند

اقتصاد

اشتغال غیررسمی یکی از پدیده های رایج در بازار کار ایران است که بخش قابل توجهی از نیروی کار کشور را در بر می گیرد. این نوع اشتغال، به دلیل عدم ثبت و نظارت رسمی، خارج از چهارچوب های قانونی مانند بیمه های اجتماعی، مالیات و حمایت های کارگری است. گسترش اشتغال غیررسمی در ایران، ناشی از عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و قانونی است که بررسی آن می تواند به درک بهتر چالش های بازار کار کمک کند. در ایران مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه، بخش بزرگی از نیروی کار در بازارهای غیررسمی مشغول به کارند. این افراد عمدتاً در مشاغل چرخه دست فروشی، کارهای خانگی کشاورزی، کارگاه های صنعتی زیر کارکن و مشاغل خدماتی کم درآمد فعالیت می کنند. آمارها نشان می دهد بخش قابل توجهی از شاغلان غیررسمی در مناطق شهری و روستایی، به ویژه در مشاغل کم درآمد و ناپایدار، حضور دارند. این موضوع باعث می شود تا افراد فاقد دسترسی به مزایای قانونی و حمایت های اجتماعی باشند، که اثرات منفی بر کیفیت زندگی آنها دارد. طبق گزارش مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۹۸ از کل ۲۴ میلیون و ۳۰۰ هزار شاغل کشور، ۱۴ میلیون و ۶۲۳ هزار نفر معادل بیش از ۶۰ درصد جمعیت شاغلان، اشتغال غیررسمی داشته اند. گرچه طی ۵ سال اخیر سهم شاغلان غیررسمی روند کاهشی داشته، اما در پایان سال ۱۴۰۲ از ۲۴ میلیون شاغل کشور حدود ۱۳٫۶ میلیون نفر معادل بیش از ۵۵ درصد شاغل غیررسمی بوده اند.

ابعاد چهارگانه اشتغال غیررسمی

اقتصاد غیررسمی تعاریف گسترده ای دارد. یکی از متداول ترین تقسیم بندی های اقتصاد غیررسمی را موسسه آمار ملی ایالات (ISTAT) با تقسیم این بخش به فعالیت های غیرقانونی مانند تولید و توزیع مواد مخدر، تولیدات غیرقانونی مانند دستفروشی و اقتصاد پنهان ارائه می دهد. دسته سوم که ظاهراً لحاظ جریانات پولی در اقتصاد را بسیار گسترده تر از دو دسته دیگر است، شباهت هایی با فعالیت های رسمی دارد اما با انگیزه هایی چون دورزدن دولت و قوانین او... پنهان مانده است. در یک دسته بندی دیگر می توان اقتصاد پنهان را در تولید، تجارت و بازار پول و سرمایه تعریف کرد. مورد اول شامل بنگاه های تولید کالا و خدماتی است که برای دورزدن مالیات و دیگر هزینه های قانونی بنگاه داری خود را از چشم دولت پنهان داشته اند، این بنگاه ها که نمونه های عینی آن به وفور در اقتصاد کشور دیده می شود همان بنگاه های اندک حقوق و دستمزد نیروی کار خود را سلیقه ای و البته ناچیز پرداخت کرده و خبری از بیمه و دیگر مزایای کارگری هم نیست. بسیاری از بنگاه های کوچک، رستوران ها، کارگاه های تعمیراتی و... نمونه های اندک در زندگی روزمره خود با بسیاری از آنها برخورد دارند. اما اقتصاد پنهان در تجارت همان دسته مورد نظر اذهان عمومی یعنی «چاقا کالاست». این مورد به دلیل وجود قوانین گمرکی یا تحریم و... رو به گسترش است.

در گزارش جدید مرکز آمار ایران، اشتغال در بخش رسمی شامل موارد زیر است: ۱- افرادی که در دولت یا نهاد های حاکمیتی یا بخش عمومی یا تعاونی، سازمان های بین المللی یا مردم نهاد کار می کنند. ۲- افرادی که در سازمان، بنگاه یا شرکت ها و موسسات خصوصی کار می کنند یا مالکیت محل کارشان، فرد یا خانوار باشد به شرط آن که بنگاه ثبت حقوقی شده باشد یا بنگاه حسابداری داشته باشد. (حساب و کتاب بنگاه ثبت شود). ۳- افراد مزد و حقوق بگیر که در سازمان، بنگاه یا شرکت ها و موسسات خصوصی کار می کنند یا مالکیت محل کارشان فرد یا خانوار باشد، در صورتی که با حقوق کارفرما پرداخت شود یا در صورتی که محل کار ثابت باشد و کارکنان بنگاه ۱۰ نفر و بیشتر باشند. ۴- افرادی که در سازمان، بنگاه یا شرکت ها و موسسات خصوصی کار می کنند یا مالکیت محل کارشان فرد یا خانوار باشد، در صورتی که پاسخ پرسش ثبت فعالیت محل کارشان مشخص نباشد و بنگاه حسابداری نداشته باشد (حساب و کتاب نیز نگهداری نشود)، اگر افراد مزد و حقوق بگیر نباشند، در صورتی که محل کار ثابت باشد و کارکنان بنگاه ۱۰ نفر و بیشتر باشند.

همچنین مرکز آمار ایران در تعریف خود از اشتغال در بخش غیررسمی نیز به موارد چهارگانه زیر اشاره می کند: ۱- اگر فعالیت بنگاه ثبت نشده باشد. ۲- اگر بنگاه حسابداری نداشته باشد (حساب و کتاب بنگاه نگهداری نشود) و مورد ثبت فعالیت بنگاه نیز اطلاعی نداشته باشد، اگر فرد مزد و حقوق بگیر باشد ولی برای وی از طرف کارفرما حق بیمه بازنشستگی پرداخت نشود، در صورتی که محل کار ثابت باشد و تعداد کارکنان بنگاه کمتر از ۱۰ نفر یا اظهار نشده باشد. ۳- فعالیت بنگاه اظهار نشده باشد، فرد مزد و حقوق بگیر نباشد (کارفرما، کارکن مستقل یا کارکن فامیلی بدون مزد) در صورتی که محل کار ثابت باشد و تعداد کارکنان بنگاه کمتر از ۱۰ نفر یا اظهار نشده باشد. ۴- اگر فرد مزد و حقوق بگیر باشد ولی برای وی از طرف کارفرما حق بیمه بازنشستگی پرداخت نشود، در صورتی که محل کار ثابت نباشد. بنابراین در یک جمع بندی شاغلان غیررسمی در بنگاه هایی کار می کنند که خود بنگاه ثبت نشده، فعالیت های بنگاه ثبت نشده، بنگاه حسابداری نمی شود، محل کار دائمی نیست و شاغلان فاقد بیمه و خارج از چتر حمایتی اعم از بیمه بازنشستگی، بیمه درمانی و سایر حمایت ها قرار دارند.

اشتغال غیررسمی ۵۵ درصد شاغلان کشور

آخرین گزارش مرکز آمار ایران از وضعیت اشتغال کشور در بخش رسمی و غیررسمی نشان می دهد طی سال ۱۴۰۲ از حدود ۲۴ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر شاغل در ایران، حدود ۱۰ میلیون و ۸۹۳ هزار نفر دارای اشتغال رسمی و ۱۳ میلیون و ۵۰۷ هزار نفر دارای اشتغال غیررسمی بوده اند. این داده نشان می دهد طی ۵ سال اخیر سهم شاغلان غیررسمی از کل شاغلان کشور روند کاهشی داشته، به طوری که این تعداد از ۱۴٫۶ میلیون نفر و سهم ۶۰٫۲ درصدی در سال ۱۳۹۸ به ۱۳٫۶ میلیون نفر و سهم ۵۵٫۵ درصدی در سال ۱۴۰۲ رسیده است.

۴٫۴ میلیون شاغل در بخش رسمی، غیررسمی اند

گزارش مرکز آمار ایران نتایج قابل تاملی دارد. براساس این داده ها، در سال ۱۴۰۲، ۱۵ میلیون و ۹۲۳ هزار نفر از شاغلان کشور معادل ۶۲ درصد از شاغلان کشور در بخش رسمی و ۳۸ درصد از شاغلان کشور معادل حدود ۹٫۲ میلیون نفر در بخش خارج از اشتغال بوده اند. همچنین سهم اشتغال در بخش رسمی از ۵۸٫۵ درصد در سال ۱۳۹۸ به ۶۲ درصد در سال ۱۴۰۲ رسیده است. معنی داده های مذکور این است که بخشی از شاغلان غیررسمی کشور در بخش رسمی، غیررسمی اند. افرادی اند که در بخش قانونی، شفاف و بنگاه های ثبت شده با فعالیت رسمی کار می کنند اما فاقد بیمه و خارج از چتر حمایتی اعم از بیمه بازنشستگی، بیمه درمانی و سایر حمایت ها قرار دارند. طبق این آمارها، ۲۴ میلیون نفر از شاغلان کشور که در بخش رسمی فعال بوده اند، اشتغال غیررسمی دارند. شاید بخشی از این افراد شامل افراد بدون قرارداد های کاری، بازنشستگان و افراد با اشتغال پاره وقتند که کارفرما شرط ادامه کار آنها را عدم دریافت بیمه شغلی قید کرده است.

۷۰ درصد شاغلان روستایی غیررسمی اند

براساس گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی منتشر شده از سوی مرکز آمار ایران در سال ۱۴۰۲، تعداد جمعیت شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر در سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۲۴ میلیون و ۲۷۳ هزار نفر اعلام شده است. از این تعداد، ۱۸٫۶ میلیون نفر شاغل ساکن شهرهای

کشور و بیش از ۵٫۸ میلیون نفر نیز ساکن روستاها بوده اند. این داده نشان می دهد از حدود ۱۸٫۶ میلیون شاغل ساکن نقاط شهری، ۹٫۳ میلیون نفر شاغلان رسمی و ۹٫۳ میلیون نفر نیز شاغل غیررسمی هستند. از سوی دیگر نیز از حدود ۵٫۸ میلیون شاغل ساکن روستایی در کشور، تنها ۱٫۶ میلیون نفر از آنها به صورت رسمی مشغول به کارند و بیش از ۴٫۲ میلیون نفر از آنان نیز اشتغال غیررسمی دارند. با در نظر داشتن این آمار، حدود ۵۰ درصد شاغلان ساکن در نقاط شهری و در حدود ۷۳ درصد از شاغلان در نقاط روستایی اشتغال غیررسمی دارند.

۴۲ درصد شاغلان بخش خدمات غیررسمی اند

جمعیت شاغل ۱۵ ساله و بیشتر برحسب گروه های عمده فعالیت اقتصادی به تفکیک وضع اشتغال و مناطق جغرافیایی نیز نشان می دهد تعداد کل شاغلان در سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۲۴ میلیون نفر بوده که بیش از سه میلیون و ۵۰۰ هزار نفر از آنها در حوزه کشاورزی، هشت میلیون و ۷۵۱ هزار نفر از آنها در بخش صنعت و بالغ بر ۱۳ میلیون نفر در حوزه خدمات مشغول به فعالیتند. همچنین حدود ۱۰ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر از جمعیت ۲۴ میلیونی کل شاغلان رسمی و حدود ۱۳ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر از آنها شاغلان غیررسمی اند. بر این اساس حدود دو میلیون و ۶۷۶ هزار نفر از شاغلان غیررسمی در بخش کشاورزی، حدود پنج میلیون و ۲۲ هزار نفر در بخش صنعت و بالغ بر پنج میلیون و ۷۱۵ هزار نفر از آنها در بخش خدمات مشغول به فعالیتند. به بیان دیگر ۱۳ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر جمعیت این بخش حدود ۱۹٫۷ درصد در بخش کشاورزی، حدود ۳۸٫۳ درصد در بخش صنعت و ۴۲ درصد نیز در بخش خدمات به طور غیررسمی مشغول کارند. در بخش شهری و روستایی نیز داده ها نشان می دهد در مناطق شهری کشور ۵۱٫۳ درصد از اشتغال غیررسمی در بخش خدمات، ۴۱٫۳ درصد در بخش صنعت و ۷٫۴ درصد مابقی نیز در بخش کشاورزی است. در نقاط روستایی از کل شاغلان غیررسمی، ۴۶٫۶ درصد در بخش کشاورزی، ۳۱٫۷ درصد در بخش صنعت و ۲۱٫۷ درصد مابقی نیز در بخش خدمات فعالیتند.

سهم زنان و مردان از اشتغال غیررسمی

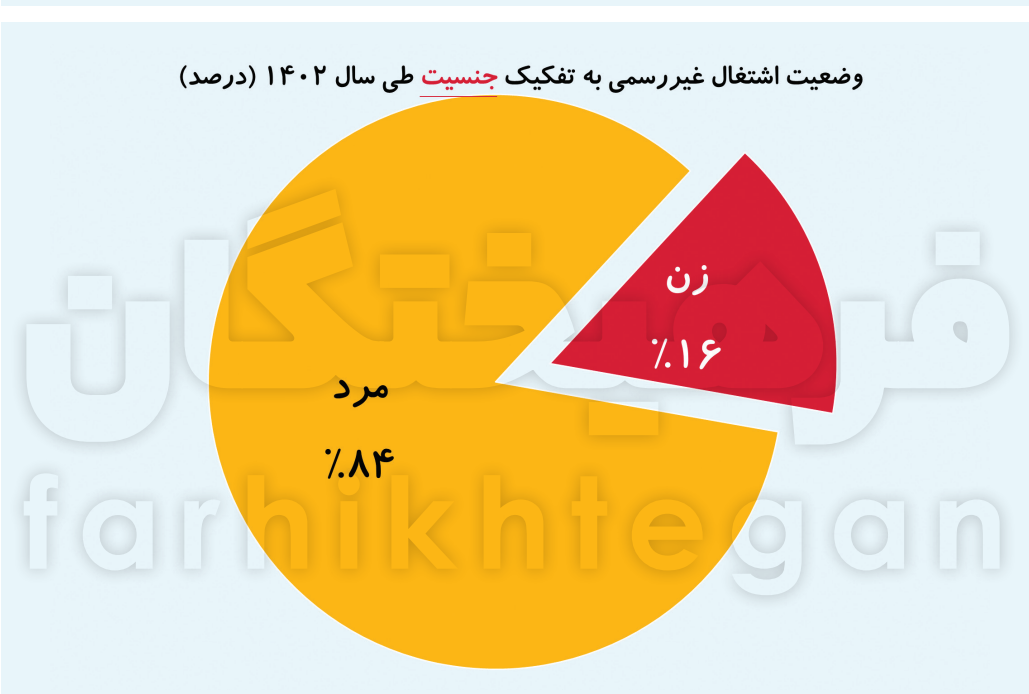
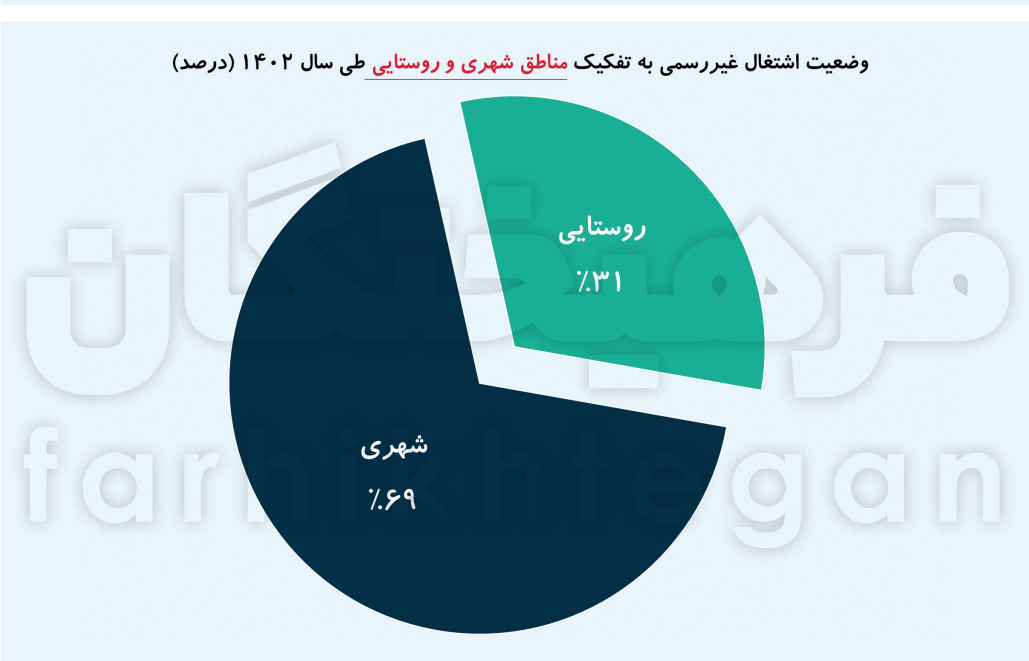
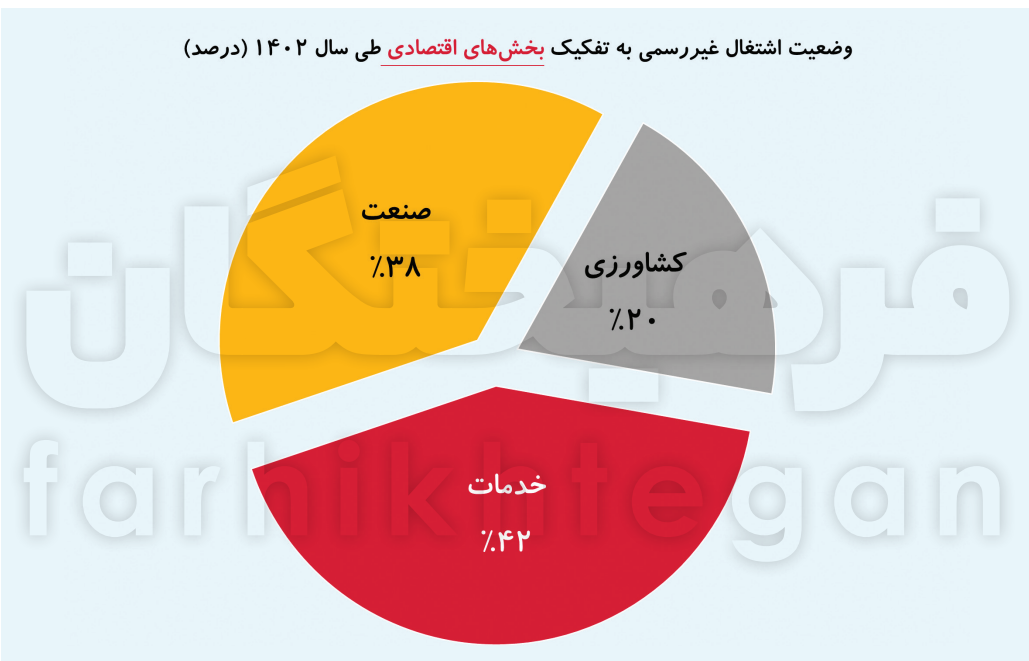
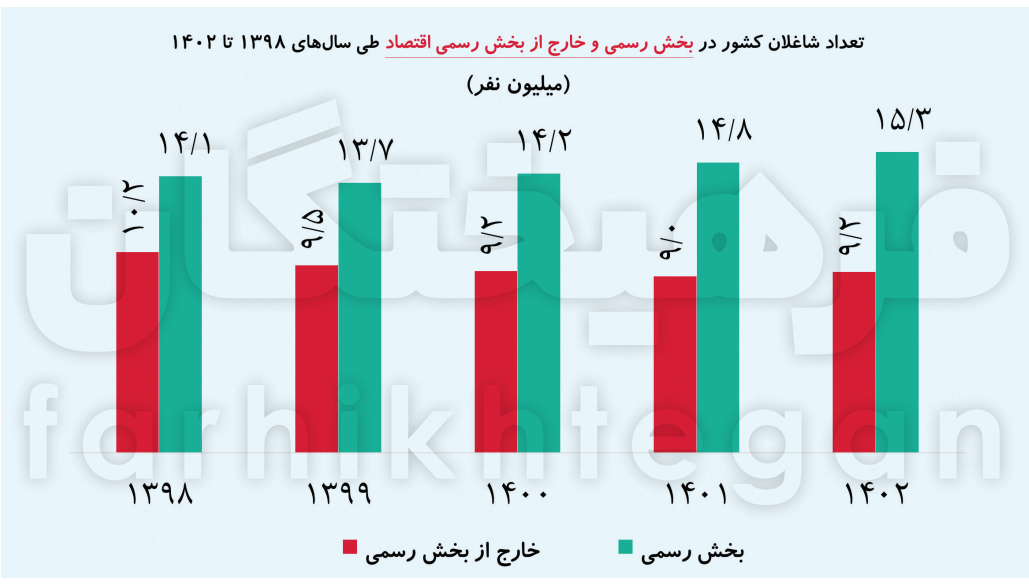
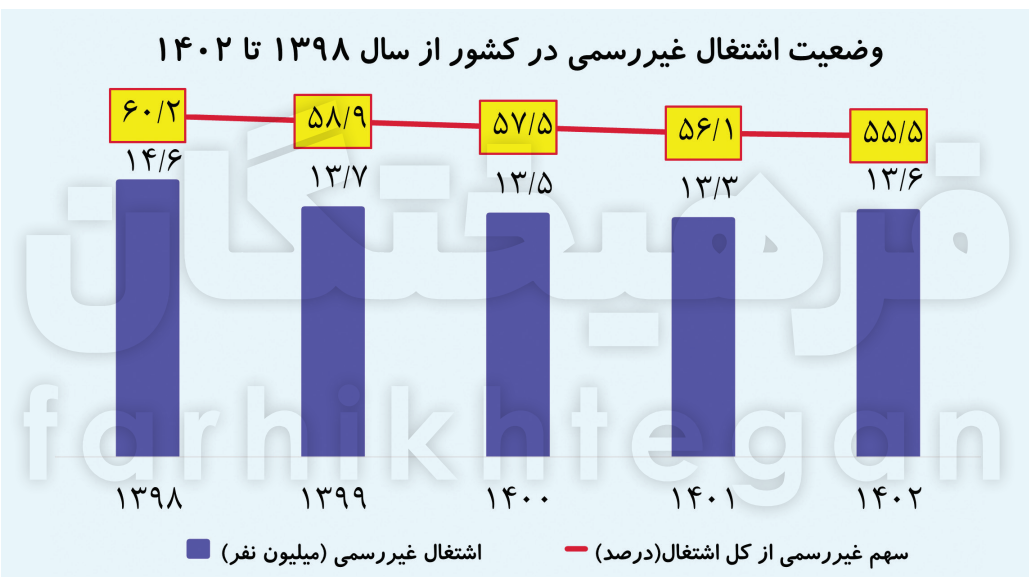
داده های مربوط به جمعیت شاغل ۱۵ ساله و بیشتر برحسب وضع اشتغال و به تفکیک جنس و مناطق جغرافیایی نیز نشان می دهد از جمعیت ۱۸ میلیون و ۶۰۰ هزار نفری شاغلان شهری، حدود ۹٫۳ میلیون نفر رسمی و ۹٫۳ میلیون نفر غیررسمی هستند. همچنین ۱۵٫۶ میلیون نفر از شاغلان شهری مرد و سه میلیون نفر از آنها از زنان تشکیل می دهند. از سوی دیگر نیز حدود ۷٫۷ میلیون نفر از جمعیت مردان و نیمی از جمعیت زنان شاغل یعنی حدود یک میلیون و ۶۱۸ هزار نفر از زنان به طور رسمی فعالیت می کنند. همچنین از جمعیت ۹ میلیون و ۳۰۰ هزار نفری شاغلان غیررسمی شهری، حدود هفت میلیون و ۹۰۰ هزار نفر از مردان و حدود یک میلیون و ۴۰۰ هزار نفر از زنان به طور غیررسمی مشغول کارند. در مجموع می توان گفت حدود ۴۶ درصد از زنان و ۵۱ درصد از مردان شاغل در بخش شهری به طور غیررسمی فعالیت می کنند. براساس این داده ها از حدود پنج میلیون و ۸۰۰ هزار نفر شاغلان ساکن نقاط روستایی، حدود چهار میلیون و ۹۰۰ هزار نفر مرد و حدود ۹۰۶ هزار نفر زن شاغلند. همچنین از تعداد یک میلیون و ۵۸۰ هزار نفری شاغلان رسمی در بخش روستایی، یک میلیون و ۴۵۵ هزار نفر از مردها و ۱۲۷ هزار نفر از زنان در روستاها سراسر کشور به طور رسمی فعالیت می کنند. از سوی دیگر نیز از میزان چهار میلیون و ۲۵۲ هزار نفری شاغلان غیررسمی در روستاهای ایران، سه میلیون و ۴۷۳ هزار نفر از آقایان و ۷۷۹ هزار نفر از زنان به طور غیررسمی مشغول فعالیتند. این آمارهای نشان می دهد ۸۶ درصد از زنان روستایی و ۷۰ درصد از مردان روستایی به طور غیررسمی مشغول فعالیتند.

عوامل گسترش اشتغال غیررسمی

یکی از عوامل کلیدی در گسترش اشتغال غیررسمی، بیکاری و کمبود فرصت های شغلی رسمی است. نرخ بالای بیکاری به ویژه در میان جوانان و فارغ التحصیلان دانشگاهی، بسیاری را به سمت مشاغل غیررسمی سوق داده است. بسیاری از افراد برای تأمین معیشت خود به این نوع مشاغل روی می آورند؛ چراکه فرصت های شغلی رسمی در دسترس آنها نیست. عامل دیگر، موانع قانونی و مالی در بازار کار است. قوانین سخت گیرانه کار و هزینه های بالای بیمه و مالیات باعث شده تا برخی کارفرمایان از استخدام نیروی کار رسمی خودداری کنند. در نتیجه، کارگران را بدون قرارداد رسمی و خارج از چهارچوب های قانونی به کار می گیرند. این امر موجب کاهش هزینه های کارفرمایان می شود. اما در عوض کارگران از مزایای شغلی محروم می مانند. همچنین نبود حمایت های اجتماعی کافی و ضعف در نظام تأمین اجتماعی، دلیل دیگری برای گسترش اشتغال غیررسمی است. بسیاری از افرادی که در مشاغل غیررسمی فعالیت می کنند، به دلیل نبود بیمه بیکاری یا حمایت های معیشتی کافی، مجبور به پذیرش مشاغل ناپایدار و کم درآمد می شوند. به علاوه، مهاجرت داخلی و خارجی نیز یکی از عوامل مهم در این زمینه است. بسیاری از مهاجران، به ویژه مهاجران غیرقانونی یا فاقد مدارک قانونی، دسترسی محدودی به مشاغل رسمی دارند و به ناچار در بازارهای غیررسمی فعالیت می کنند. شاید تحریم ها، بی ثباتی متغیرهای اقتصادی و جهش های ارزی و تورمی را هم بتوان به دلایل گسترش اشتغال غیررسمی اضافه کرد. در اینجا نباید از تصرف بخشی از اشتغال کشور توسط اتباع خارجی نیز غافل شد. آمارهای وزارت رفاه نشان می دهد طی سال گذشته تنها ۵۲ هزار نفر از اتباع خارجی در ایران بیمه بوده اند، این در حالی است که تعداد شاغلان اتباع خارجی در ایران بعضاً تا ۱۰ تا ۱۲ میلیون نفر نیز برآورد می شود.

پیامدهای اقتصادی و اجتماعی

گسترش اشتغال غیررسمی، پیامدهای گسترده ای برای اقتصاد و جامعه ایران به دنبال دارد. یکی از مهم ترین پیامدها، کاهش امنیت شغلی و رفاه اجتماعی افراد است. کارگران غیررسمی معمولاً از حقوق و مزایای قانونی مانند بیمه درمانی، بیمه بیکاری و مزایای بازنشستگی محرومند. این مسئله می تواند منجر به کاهش کیفیت زندگی و افزایش فقر در میان این افراد شود. همچنین نبود امنیت شغلی باعث می شود این افراد در برابر نوسانات اقتصادی و بحران های مالی آسیب پذیرتر باشند. از سوی دیگر، رقابت ناعادلانه میان کسب و کارهایی که از نیروی کار غیررسمی استفاده می کنند و آنهایی که نیروهای خود را به طور رسمی استخدام می کنند، می تواند منجر به ناهنجاری های اقتصادی شود. کسب و کارهایی که از نیروی کار غیررسمی بهره می برند، به دلیل کاهش هزینه های کار، امکان ارائه کالا و خدمات با قیمت های پایین تر را دارند که این امر می تواند به ضرر شرکت هایی که قوانین را رعایت می کنند، تمام شود. یکی دیگر از مهم ترین تبعات بالابردن اشتغال غیررسمی، کاهش حق بیمه تولیدی صندوق های بازنشستگی، کاهش توان این صندوق ها و کاهش درآمد های مالیاتی دولت است. از آنجا که درآمد حاصل از مشاغل غیررسمی ثبت نمی شود، دولت از بخش قابل توجهی از درآمد های مالیاتی محروم می شود که می تواند بر توانایی دولت در ارائه خدمات عمومی و حمایت های اجتماعی اثر منفی بگذارد. برای مقابله با گسترش اشتغال غیررسمی، اصلاحات در قوانین کار و تأمین اجتماعی ضروری است. باید شرایطی فراهم شود که کارفرمایان بتوانند با هزینه های کمتری نیروی کار رسمی را استخدام کنند و از طرف دیگر، کارگران نیز تشویق به ورود به بازار رسمی شوند. تقویت نظام حمایت های اجتماعی و ارائه بیمه های فراگیر بیکاری و کمک های معیشتی می تواند فشار اقتصادی بر نیروی کار را کاهش داده و از رشد مشاغل غیررسمی جلوگیری کند.

پنجشنبه ۱۹ مهر ۱۴۰۳

شماره ۴۲۴۹

FARHIKHTEGANDAILY.COM

FARHIKHTEGANONLINE

مدیر مسئول: محمد امین ایمانجانی
 قائم مقام مدیر مسئول: مسعود فروغی
 سردبیر: محمد زعیب زاده
 تلفن و فکس: ۰۲۱-۶۲۹۹۹۴۹۵
 کد پستی: ۱۱۳۵۳۳۳۸۱۶
 چاپ: چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی
 نشانی: خیابان حافظ، پایین تر از جمهوری
 روی روی ساختمان بورس
 ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم